

İLK KUR'AN ÇEVİRİLERİ VE TÜRKÇE'NİN KELİME YAPMA GÜCÜ

İBRAHİM DELİCE

Yaratılışından mı, yoksa iki yüz yıldır süre gelen Batı hayranlığının bir eseri mi, nedendir bilinmez insanımızda yabancı kelime kullanma alışkanlığı oldukça yaygınlıkta... Öyle ki, konuşma dilinde en aydınından en cahiline kadar her insan, doğru yanlış, yerli yersiz mutlaka yabancı kelime kullanır. Bunu çoğu kez mecbur kaldığı için yahut derdinin anlatılmasında Türkçe'nin yetersiz kalmasından yapmaz. Zaten böyle bir mesele de yoktur. İstenilirse Türkçe ile en derin mana boyutuna inilerek ifade mükemmelliğine ulaşmak mümkündür.

Yeter ki insanlar, aşağılık duygusuyla, ne denli bilgin, ne kadar aydın olduğunu yabancı kelimeler kullanarak göstermeye kalkışmasınlar. Biyolojik bir varlık olan dili beğenilip her an kullanılabilir nitelikte güzel ve anlamlı kelimelerle besleyip, geliştirsinler. O güzelim dili, edipler, verecekleri ölümsüz eserlerde bu güzelliği, saflığıyla yaşatsın ve belgelesinler.

Yeter ki politikacısı, derdini anlatacağı zaman ne demek istediğini halkın anlayacağından korkarak bırakın üniversite mezunlarının anlamasını, kendisinin bile farkında olmadığı, esasını yabancı kelimelerin oluşturduğu bir dil ile ifade etmesin? "Konsolide, konsensus" gibi yabancı kelimeler yerine kullanılabilir Türkçe karşılıklar yok mudur? Doktoru, büyük bir acıyla kıvranan hastasına derdinin ne olduğunu anlatırken "hipertansiyon, travma" benzeri kelimeleri sıralayarak onu, onulmaz bir derdin içinde olduğu saplantısıyla psikolojik yıkıntıya sevk etmesin...

Yeter ki halkı, Türkçe konuşulan, Türklerin yaşadığı bir memleketi "Golden and Silver Bazaar", "Hacı Baba Cizburger and Hamburger" nevi insanı İngiltere'deymiş hissiyle doldurup, Türkçe'ye karşı bir soğukluğa sevk etmesinler...

Bu hayranlık illetinin Türkçe'nin büyük meselelerinden biri olduğu su götürmez bir gerçek. Ancak, Türkçe'nin tarihi geçmişinde de durum günümüzdekinden pek farklı değil. Karamanoğlu Mehmet Bey'in herkesçe bilinen fermânı bu meseleye resmi bir müdahale hüviyetindedir.

Tarih seyri içinde bu meseleyle ilgili olarak bakılması gereken ilk eser kuşkusuz, "Kur'an Çevirileri"dir. Bu çeviriler, Türkçenin yabancı bir dil karşısında vermiş olduğu ilk sınavdır.

İslâmî kavramlar söz konusu iken bile çoğu kavramları Türkçeleştirmesi bakımından bu çeviriler, bu ilk sınavdan başarıyla çıkmıştır. Bu çevirilerde en mânidar olan husus, yazıldığı dönemin konuşma dilinde bile Arapça ve Farsça kullanım çok yaygınken kavramların Arapça aslıyla veya Farsça karşılığıyla verilme-yip genelde Türkçe karşılıklarıyla çevrilmesidir. Bulunan bu karşılıklar ne yazık ki kaynakların arasına sıkışıp kalmış ve halk arasında genel kabul görüp terminolojiye girememiştir.

Yüksek lisans çalışması olarak hazırladığımız, Sivas Kongre ve Etnografya Müzesi E. Y. 84/176 numarada kayıtlı, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış "Satırarası Kur'an Tercümesi'nin 105b/170b varakları arasını Arapça kavramlara bulunan karşılıklar açısından taradık. 65 varak gibi kısa bir bölümde azımsanamayacak kadar Türkçe karşılık bulunduğunu gördük. Bu kelimeleri listelersek ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır:

amel-i sâlih: eyü iş
amelü's-şeytan: şeytan işi
bağza: sevmemeklik
basir: görücü
beşir: muştulayıcı
birr: eylük
Cebbâr: kuvvetlü
cehd: çalış (savaş, kavga, uğraş)
cehennem: tamu
cennet: uçmak
cünah: yazuk
feth: açmak
fitne: sınamak, azdurmak
gâlib: yinici
gusl: yumak
habis: arusuz
hakk: girtü (gerçek)
hamr: süci (şarap, içki)
hamd: ögmeklik
harb: çalış
hayrât, hasenât: eyü işler
hayât: dirlik
hayy: diri
hicâb: perde
ism: yazuk (günah)

istihzâ: yansulama
 itâat: boyun virmek
 karzen hasenen: ödünç görklü (görklü ödünç = güzel borç)
 keffâret: yazugın giderici
 kizb: yalan
 kütâl: çalış
 maraz: sayru
 muntazır: güyici (bekleyen)
 muttakî: sakınıcı (korunan)
 mücrim: yazuklu
 müezzin: kışırıcı (çağırıcı)
 mühtedî: doğru yol dutıcı
 müsâfil: zina eyleyici
 müsrif: hadden geçici
 müşrik: ortak eyleyici
 nusret: arka virmek
 rics: arusuz
 risâlet: yalavaçlık
 sabr: katlanmak
 sâlihât: eyü işler
 sârik: uğrı (hırsız)
 seriû'l-hisâb: tiz hisablı
 sevâü's-sebil: orta yol
 sev'e: ud yir (avret mahalli)
 seyyiât: yavuz işler
 sihr: cazulık
 şerâb: içesi nesene
 şehvet: arzulamak
 şühedâ: tanuklar
 takvâ: sakınmak
 tayyib: aru
 teâvenû: arka virişmek
 tehâret: arınma
 tugyan: hadden geçmek
 udvan: zulm eylemek
 vekil: iş sürücü, saklayıcı
 velî: yâri kılıcı, arka virici
 vesile: irişdürücü
 zann: sınamak
 zenb: yazuk
 zikr: anmak
 zinet: bezek (süs)

Bulunan bu karşılıklarla ayetlerin Türkçe ifade edilişi o kadar derin boyut kazanabilmektedir ki insan, "bu, ancak bu kadar anlatılabilir" demekten kendini alamıyor. Mâide sûresi 92. âyetin çevirisi buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Şimdi, bunu günümüz Kur'an çevirilerinden biriyle karşılaştırıp mukayesesini daha somut bir şekilde görelim:

Günümüz çevirisi: "Allah'a itaat edin. Resûl'e de itaat edin ve (kötülüklerden) sakının. Eğer (itaatten) yüz çevirirseniz bilin ki Resûl'ümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektedir."(1)

Satırarası çeviri: "Daki boyun virün Tanrı'ya, daki boyun virün Yalavac'a, daki sakının. Pes eger yüz döndüresiz, bilün bayık degül Yalavacımız üzere, illâ degürmek bellü: Allah'a ve Peygamber'e boyun verin ve sakının. Eğer yüz döndürürseniz bilin ki Peygamberimizin vazifesi, açıkça ulaştırmaktır."(2)

Günümüz çevirilerinde kelimenin Arapça karşılığı aynen alınıyor, "İtaat edin" deniyor. Oysa bu çevirilerde bu kelime Türkçeleştiriliyor ve "boyun verin" deniyor. Anlam olarak bu, daha derin ve dâna bir anlaşıldır. "İtaat edin" tabirindeki uyun, emirlerini yerine getirinden öte "boyun verin" tabirinde Allah ve Rasulünün emirlerine canınız pahasına uyun anlam derinliği bulunmaktadır.

Dilin işlevlerinden biri de bilgileri taşımak ve yaymaktır. (3) Bu işlevi yerine getirebilmesi her insanın ifade edileni tam anlamıyla kavrayabilmesine bağlıdır. Bunun için de kelimelerin bilhassa terimlerin çağrışımlara müsait, anadilden seçilmesi gerekmektedir.

Bugün, Batı dillerinden geçen teknik terimlerin dahi Türkçeleştirildiğini görmekteyiz. Projektör/ışıldak, anten/alıcı, komputer/bilgisayar vb...

Şüphesiz ki nesneyi tanımayan insanlarda bile Türkçe karşılıklar, çağrışım yoluyla nesneyi veya nesneye yakın bir şeyi mutlaka hatırlatır.

Türkçe'nin dinî, ilmi ve teknik terimleri karşılama gücü vardır ve bu, kelime sayısı 400.000'leri bulunan İngilizce'den daha az değildir. Kur'an çevirilerinden elde ettiğimiz ipucuyla hareket ederek yabancı bir dilden Türkçe'ye çeviriyoruz dediğimiz eseri teknik ve bilimsel terimleri de dahil yabancı dillere başvurmadan çevirmeliyiz ki bilgileri doğru bir şekilde taşıyıp yazalım ve düşüncemizi, metinleri anlamak yerine metinlerdeki bilgileri pratiğe aktarmak yolunda kullanalım.

DİPNOTLAR

1. Kur'an-ı Kerim ve Açıklama Meâli, Marmara Ü. İ. Fakültesi Vakfı Yayınları, İlmî Neşriyat, 3. baskı, 1st., 1990.

2. Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış Satırarası Kur'an Çevirisi (Gramer, Metin, Çeviri, Sözlük) 105b/170b, İbrahim Delice, s. 88, 123a/3-4 (Basılmamış yüksek lisans tezi).

3. Adnan BİNYAZAR, Metin ÖZTEKİN, Yazın ve Bilim Dilimiz, TDK, Ank. 1978.